

Yavın Tanıtım

Pax Ottomana. Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç, Edited by Kemal Çiçek. Haarlem - Ankara. 2002: Sota & Yeni Türkiye Yayınları. ISBN: 975-6782-32-3.

Doç.Dr. Nurettin DEMİR*

Türk tarihçiliğinin önemli isimlerinden Prof. Dr. Nejat Göyünç, 1 Temmuz 2001'de aramızdan ayrıldı. Göyünç, yazıları, yetiştirdiği öğrencileri, yerli ve yabancı bilim adamlarıyla sürekli ve iyi ilişkiler içinde olması, genç bilim adamlarına verdiği karşılıksız destekle meslektaşları arasında büyük bir saygınlık kazanmıştı. 1995 yılında Alman Şarkiyatçılar Birliği'ne şeref üyesi seçilen bu seçkin bilim adamı adına daha önce bir armağan kitap hazırlanmıştı (Klaus Kreiser - Christoph Neumann (Yay.) *Das Osmanische Reich in seinen Archivalien und Chroniken. Nejat Göyünç zu ehren. Türkische Welten*, İstanbul 1997). Burada tanıtacağımız, Göyünç için yazılmış araştırmaların yer aldığı ikinci armağan kitap da Göyünç'ün meslektaşları arasındaki saygınlığının açık bir göstergesidir. Yirmi biri Türkçe, yedisi İngilizce, üçü Almanca, dördü de Fransızca olmak üzere Osmanlı tarihinin çeşitli sorunlarıyla ilgili toplam 35 yazının yer aldığı 836 sayfalık kitap, tam da Göyünç'ün kişiliğine uygun bir ad taşır: *Pax Ottomana: "Osmanlı Barışı"*.

Pax Ottaman'nın başında Prof. Göyünç'ün yayınlarının bir Üstesi yer almaktadır (19-30). Bibliyografyadaki Türkçe, Almanca, İngilizce olmak üzere 10 kitap, 146 makale. 15 Ansiklopedi maddesi, 47 tanıtma yazısı, bu değerli bilim adamının üretkenliğinin de belgesi durumundadır.

Kitaptaki araştırma yazılarından bir kısmı Osmanlı hukukuna ayrılmıştır. Bu yazıların "Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine. Zimmilerin Yargı Tercihi" başlığını taşıyan ilkinde (31-50) kitabın editörlüğünü de yapan *Kemal Çiçek*, zimmilerin kendilerine tanınan hukukî ve kazaî alanlardaki muhtariyete rağmen kendi cemaat mahkemeleri yerine kadı mahke-

* *Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi* - ANKARA
ndemir@baskent.edu.tr

melerine başvurularında rol oynayan faktörleri ve cemaat mahkemeleri ile kadı mahkemeleri arasındaki ilişkileri, büyük ölçüde 18. yüzyılın başlarına ait Kıbrıs-Lefkoşa sicillerine dayanarak ortaya çıkarmaya çalışır. Sicillerin kaynak alındığı "XVII. Yüzyıl Girit (Resmo) Kadı Sicillerinde Zımmi Davalar' (77-96) başlıklı çalışmada ise *A. Nükhet Adıyeke*, Resmo'nun 1645 yılında Osmanlı egemenliği alına alınmasını takiben tutulmaya başlanan Girit kadı sicillerinin Lozan Anlaşması hükümlerinden olan nüfus mübadelesinin uygulandığı sırada -160 ciltlik bir kısmı Yunanistan'da kalırken- İstanbul'a getirilen evraklar arasında yer alan 210 ciltlik bir kısım üzerindeki incelemelerinin sonuçlarını sunar. Her iki yazıda da. sicil kayıtlarında çok sayıda gayrimüslim davasının da yer aldığına işaret edilir. *Mehmet Beşirli* ise "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Samsun'da Evlilik Kurumu Üzerine Bazı Bilgiler ve Uygulamalar (97-120)" adlı yazısında, 1785-1835 yıllarını kapsayan Samsun Şer'iye sicillerinin en kapsamlısı olan ve aile ile ilgili konularda toplam 105 adet vesikanın yer aldığı "1755 Numaralı Samsun Şer'iye Sicilleri'nden hareketle. 19. yüzyılın başlarında Samsun'da aile kurumu hakkında bilgi verir. Yazıda geçmişten günümüze ailede ortaya çıkan değişme ve gelişmelerin irdelenmeye çalışılacağı söylenirse de değişme ve gelişmelerin yansıtılması yetersiz kalmıştır. *Nuri Adıyeke'ye* ait "Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat Dönemi Evlilikleri" (121-150) başlıklı yazı da Şer'iye sicillerini kaynak olarak kullanır. Araştırmacı, evliliklerin, şeri'ye sicilleri ve merkeze yansıyan, olağan dışı problemler ile uygulama örneklen olmak üzere iki kaynak yardımıyla araştırılabileceği görüşündedir. İncelemede Tanzimat döneminde evlilikle ilgili çeşitli konular üzerinde, önceki dönemlere de göndermeler yapılarak durulmuştur. Kadı sicillerine ayrılmış bir başka yazı olan -'The Sicills of the Otloman Kadıs. Observations over the Sicili Collection at the National Library in Sofia, Bulgaria" (51-76) adlı makalede ise *Svetlana Ivanova*, Sofya Millî Kütüphanesinde bulunan bir koleksiyonundan hareketle, kadı sicillerinin yapılan, içerikleri ve biçimleriyle bağımsız belge türü olarak değerlendirilmesini ele alır.

Kitap içerisindeki yazılardan bir kısmı da başka arşiv kaynaklarını kullanır. Bunlardan *Evangelia Balta'nın* "The Region of Atlantı and Moudounitza in the early Ottoman Period (15th-16th c.)" (151-182) adlı incelemesinde Moudunitza'daki Osmanlı idaresi, bölgenin nüfusu ve ekonomi-

si hakkında 15. ve 16. yüzyıldan kalma tahrir defterlerinden hareketle bilgi verilir. Tahrir defterlerini kaynak olarak alan bir başka çalışma da Ersin Gülsoy'a aittir. Gülsoy "Osmanlı Tahrir Geleneğinde Bir Değişim Örneği: Girit Eyâleti'nin 1650 ve 1970 Tarihli Sayımları" (183-203) adını taşıyan, yazısında bölgeyle ilgili eldeki ilk belge olan ve 1860 yılındaki sayımla ilgili kayıtlarla 1670 yılındaki İkinci tahrirden hareketle eyalet reyasının vergilendirme düzeninde ve buna bağlı olarak mufassal defterlerin tertip tarzındaki değişiklikler üzerinde durur.

Armağan kitap içerisindeki ilgi çekici yazılardan birisi *Smail Baliç*'indir. Araştırmacı "Bosniens osmanisches Erbe auf der Scheidelinie zwischen Ost und West" (205-228) adını taşıyan yazısında, ağırlıklı olarak Slav olan Güneydoğu Avrupa halkları arasında Ortaçağın sonlarından itibaren kaderlerini belirleyecek olan Türklerin gehşinin kültürlerine olumsuz etkisi olduğu yönündeki yaygın inanca işaret eder ve Sırp yazar Ivo Andriç'in eserlerinde bunun iyi bir örneğini görüldüğünü belirtir. Adı geçen yazar, Nobel ödülü sahibi birisi olarak batının bu konudaki fikirlerinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzden edebi ifadelerin ve bunların tarihsel değerinin çürütülmesinin özellikle Bosnalılar açısından varoluşsal bir öneme sahip olduğuna işaret eden *Baliç*, çalışmasıyla Osmanlının Güneydoğu Avrupa'nın maddi ve manevi kültürüne katkılarını gerçekçi bir şekilde yansıtmayı amaçlar.

Yerel tarihe ait araştırma örnekleri arasında sayabileceğimiz çalışmalardan "XIV-XV1. Yüzyıllarda Tokat Zaviyeleri" (229-264) adlı incelemede *Ali Açıknel*, Tokat'ın zengin kültür eserlerinden olup şehir merkezindeki sayıları 44'ü bulan zaviyeleri, verilen dönemin tapu-tahrir ve vakıf defterleri, vakfiyeler, araştırma eserleri ve muhtemel diğer tarihi malzemeye dayanarak değerlendirir. Muhammet Güçlü ise "Serik Bölgesinin Tarihi Gelişimi: Karahisar-ı Teke'den Serik'e (1207-1926)" (265-276) başkık, geniş bir dönemi ele alması sebebiyle dağınık ve yüzeysel bilgilerle sınırlı kalmış yazısında; 1207-1926 yılları arasındaki Serik tarihini, Selçuklular ve Beylikler dönemi, Osmanlı Devleti dönemi. Sosyal ve Ekonomik Durum olmak üzere üç bölümde ele alır. *M. Akif Erdoğan*, "Kıbrıs Yenicerileri Üzerine Notlar" (309-324) başkığını taşıyan araştırmasında Kıbrıs

adasının fethine katılan Osmanlı askerleri arasında yer alan İstanbul ve Mısır'dan gelmiş yeniçerilerle ilgili. 1593-1640 yılları arasındaki çeşitli konuları inceler. *Ahmet Kavas* tarafından kaleme alınmış olan "Osmanlı Devleti'nin Müslüman Harar Emirliğiyle Münasebetleri ve Hıristiyan Habeşistan (Etiyopya) İmparatorluğu İle Yakınlaşmasına Etkisi" (443-464) adlı çalışmayı da bölge tarihi ile ilgili yazılar arasına dahil edebiliriz.

Biyografi türü yazılar arasında görebileceğimiz çalışmalardan birisi *Mehmet Aladdin Yalçınkaya* imzasını taşır. "İsmail Ferruh Efendi'nin Londra Büyükelçiliği ve Sivasî Faaliyetleri (1797-1800)" (381-408) başlıklı yazıda Nizara-ı Cedid döneminde girilen köklü yenileşme hareketlerinin sonucunda, ikamet elçiliklerinin açılmasına karar verilmesi üzerine. 1793 yılında açılan Londra elçiliğine üç yıl sonra atanan İsmail Ferruh Efendi'nin elçilik dönemi incelenir. *Nabil Al-Tikriti'nin* "Şehzade Korkut (ca. 1468-1513)" (659-675), *François Georjeon* imzasını taşıyan "Abdülhamid II (1876-1909)" (409-420), Turgut *Subaşı'ya* ait "Sir James William Redhouse (1811-1892). A Brief Outline of His Life and Works" (675-786) ile *Ali Birinci'nin* kaleme aldığı "İsmail Hakkı İzmirli (1869-1946) Bir İlim Adamının Hikâyesi" (687-735) başlığını taşıyan incelemeyi de biyografi türü makaleler arasında sayabiliriz.

Prof. Göyünç'ün çalışmalarında önemli bir yer tutan Ermeni sorunu da *Pax Ottomana'daki* yazılarda yerini bulur. Bunlardan ilki olan "Talat Paşa'yi Vuran Teröristin Affının Alman Basınındaki Yankısı" (465-504) adlı çalışmasında *Ramazan Çalık*, Talat Paşa hakkında genel bilgiler verdikten sonra, öldürülmesinin Alman basınındaki yankıları üzerinde durur. "1919-1921 Yıllarında Türk-Ermeni Politikası" (505-530) adlı Ermeni sorununa ayrılmış ikinci yazıda Mehmet Özdemir, birinci dünya savaşı sonrası Kafkas cephesi. Ermeni olaylarına karşı sınır boylarında alınan önlemler, 15. Kolordunun faaliyetleri. Milli Mücadele kadrosunun Kafkasya'daki gelişmelere bakışı. Doğu Cephesi'nin kurulması ve Ermeni Harekatı konularını ele alır.

Batı ile olan ilişkilere ayrılmış "Drei Wissenschaften. Drei Optionen" (531-342) başlığını taşıyan *Klaus Kreiser* imzalı yazıda, Mustafa Kemal idaresindeki benzersiz kültür devrimini anlamaya yarayacağına inandığı. Cumhuriyetin kurulmasından hemen önceki durumu göstermek amacıyla

Jooloji, Kimya ve Coğrafya bilimlerinin batıdan nakli; *Christian Rumpfun* kaleminden çıkan "Rezeption und Verfassungsordnung" (735-764) başlığını taşıyan yazıda ise Avrupa hukuk anlayışının Osmanlı imparatorluğu ve Türkiye'ye aktarılması üzerinde durulur.

Pax Ottomana'da doğrudan tarihi konu alan çalışmalar da vardır. *İbrahim Şirin*, "Osmanlı Tarih Yazıcılığının Tarihi Gelişimi" (543-580) adını taşıyan çalışmasında tarih hakkında çeşitli görüşleri sıraladıktan sonra, Osmanlı öncesi tarih yazıcılığının kısa tarihi, Osmanlı tarih yazıcılığı, anonim tarihler, özel tarihler, vakanüvis tarihleri, nasihat ve siyasetnameler. ilmi tarih yazıcılığı, ideolojik tarih yazıcılığı gibi hususlar üzerinde durur; asıl büyük gelişmeyi Cevdet Paşa ile gerçekleştiren ilmi tarih yazıcılığının XIX. yüzyılda başladığına işaret eder. *İbrahim Güler* ise "Toplum Hekimliğinde 'Tarih'in Rolü' ve 'Sosyoloji' İncelemelerine Katkısı" (589-610) adlı makalesinde metodolojik olarak bugün yapılan tarihçiliğin, toplum hayaü üzerinde oynadığı rol ile topluma ne derece yarar sağladığının sorgulanması gerektiğine işaret eder ve sonuç olarak "tarih, toplumlar ve onu oluşturan insanların sosyal doyuma, manevî hazza, moral gücüne ulaşmalarına imkân hazırlayan ve onların moral olarak yükselmelerine katkıda bulunan, kimliklerini güç ve kabiliyetlerini daha iyi tanımlamalarını sağlayan, bu yönüyle de sosyal sağlığı yerinde bir hayat sürmelerinde hizmet gören bir bilimdir." (609) diye yazar.

Said Öztürk "Sosyo-Ekonomik Tarih Kaynağı Olarak Ahkam Defterleri" (611-640) başlığını taşıyan çalışmasında, 1742 yılından itibaren tutulmaya başlanan ahkâm defterlerinin, toplumsal tarih araştırmalarında sivil hayaün önemli bir aynası olarak hiç bir zaman göz ardı edilmemesi gereken önemi üzerinde durur. Orhan Kılıç'ın "Mühimme Defterlerine Göre 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Doğal Afetler (Fırtınalar, Su Baskınları, Şiddetli Soğuklar ve Yıldırım Düşmesi Olayları)" (793-820) adlı yazısında ilgi çekici bir konu ele alınmakla birlikte bilimsel titizlik ve derinlik yetersiz görünmektedir. "Fırtınalar insanların inisiyatifi dışında gelişen ve zaman zaman can ve mal kaybına yol açan doğal afetler." (794) gibi ifadeler yerine daha bilimsel açıklamalar yapılabilir.

Zekeriya Türkmen, "XIX. yüzyıldaki Silahlanma Yarışında Osmanlı Devleti" (47-362) başlıklı çalışmasında, Osmanlı devletinin kaderinin

belirlendiği XIX. yüzyılda askeri reformlara önem verilmesi ve II. Abdülhamit devrinde ordunun modernizasyonu, silahlanma yarışında Osmanlı devleti, bu yarışta halkın desteği gibi hususları ele alır.

Ramazan Boyacıoğlu "Osmanoğullarının Karamanoğlu İbrahim Bey Aleyhinde Aldığı Fetvalar"¹ (641-658) adını verdiği, büyük oranda alıntılardan oluşan, ahnü olmayan yerlerde ise bilimsel soğukkanlılıktan uzak, duygusal bir üslûpla yazılmış yazıda Osmanoğulları ile Karamanoğulları arasındaki sorunları ele almayı denemiştir.

Pax Ottomana içerisindeki diğer yazılar ise şunlardır: *Viorel Panaite*: "Peace Agreements in Ottoman Legal and Diplomatic View (15th-17th century)" (277-308), *Odile Moreau*: "Categorisation et espaces du militaire dans l'Empire Ottoman aux 19e et 20e siecles" (325-345), *Jaaues Thobie*: "L'empirc Ottoman a la Veille de la Grande Guerre: Un Moyenne Pussinance?" (363-380), *Güle s Veinstein*: "L'administration Ottomane et le Probleme deş Interpretes" (425-442), *Claudia Römer*: "Latin Extracts from Na'îmâ's History Translated by Students at the 'K. K. Akademie Orientalischer Sprachen', Vienna 1979" (581-588), Hikmet Öksüz: "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İlk Resmi Konuğu: Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Ziyareti (20 Mayıs-2 Haziran 1928)" (765-782), *Jane Hathaway*: "An Agenda tor Historical Study of the Ottoman Arab Provinces" (783-792), *Salim Koca*: "Türkiye Selçuklu Uçları" (821-832).

Kitap yeterince hacimli olduğu hâlde daha önce başka yerlerde Osmanlı tarihçilerinin çoğunun okuyabileceği dillerde yayınlanmış yazılara da, okuyucuyu aydınlatıcı bir açıklama yapılmadan yer verildiğini görüyoruz. Aynı şekilde, bazı özel isimler ve özel terimlerin yer aldığı İndex'te (833-835) de maddelerin neye göre seçildiği belli değildir. Ancak gene de kitabın Osmanlı tarihçiliğine önemli bir katkı olduğunu, bir kısmına kısaca da olsa işaret ettiğimiz kimi yazıların tarihçi olmayanların da ilgisini çekebileceğini ve böyle bir çalışmayla başta editör Kemal Çiçek olmak üzere meslektaşlarının Prof. Dr. Nejat Göyünç'e karşı vefa borçlarını en iyi biçimde ödemiş olduklarını vurgulamalıyız.